

نقد اعتبار فهم سلف

محمد باقر پورامینی

www.ketab.ir

نقد اعتبار فهم سلف

محمدباقر پورامینی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

طراح جلد: محمدحسین مؤیدی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: پورامینی، محمدباقر، ۱۳۴۱ -

عنوان و نام پدیدآور: نقد اعتبار فهم سلف / محمدباقر پورامینی

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۳۹۲ص.

شابک: ۳ - ۵۴۱ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: سلفیه — دفاعیه‌ها و ردیه‌ها.

موضوع: Salafiyah -- Apologetic works

موضوع: وهابیه — دفاعیه‌ها و ردیه‌ها.

موضوع: Wahhabiyah-- Apologetic works

موضوع: سلفیه — عقاید.

موضوع: Salafiyah -- Doctrines

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۲۰۷ / ۵

رده‌بندی دیوبندی: ۲۹۷/۴۱۶

شماره کتابشناسی ملی: ۹۰۰۹۰۰۷

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

| فهرست |

۱۳	پیشگفتار.....	۱۳
۱۷	مقدمه.....	۱۷
۱۷	۱. بیان مسئله.....	۱۷
۱۷	۲. اهمیت و ضرورت موضوع.....	۱۷
۱۹	۳. پیشینه تحقیق.....	۱۹
۲۰	۴. بیان سؤالات تحقیق.....	۲۰
۲۰	۵. فرضیه تحقیق.....	۲۰
۲۰	۶. نوآوری تحقیق.....	۲۰
۲۱	۷. سازمان دهی تحقیق.....	۲۱
۲۳	فصل اول: کلیات.....	۲۳
۲۷	گفتار اول: عنوان فهم‌پذیری دین.....	۲۷
۲۷	۱. مفهوم‌شناسی فهم دین.....	۲۷
۲۷	۱-۱. ماهیت دین.....	۲۷
۲۸	۱-۲. ماهیت فهم.....	۲۸
۳۰	۱-۳. ماهیت فهم دین.....	۳۰
۳۱	۲. امکان فهم و معرفت دین.....	۳۱
۳۱	۲-۱. امکان مطابقت فهم با مراد شارع.....	۳۱
۳۴	۲-۲. عدم امکان مطابقت فهم با واقع (شکاکیت).....	۳۴
۳۴	۳. آسیب‌ها و موانع فهم دین.....	۳۴

- ۳-۱. جمود..... ۳۵
- ۳-۲. تعصب..... ۳۶
- ۳-۳. پیروی از خواهش‌های نفسانی..... ۳۶
- گفتار دوم: فهم معتبر از دین..... ۳۹**
۱. امکان فهم معتبر..... ۳۹
- ۱-۱. حجیت فهم یقینی و قطعی..... ۴۰
- ۱-۲. حجیت فهم ظنی..... ۴۲
- ۱-۲-۱. واقع‌نمایی ظن معتبر..... ۴۲
- ۱-۲-۲. ظن معتبر در اعتقادات..... ۴۴
۲. ملاک فهم معنبر..... ۴۵
- ۲-۱. حجیت نقل..... ۴۷
- ۲-۲. حجیت کتاب..... ۴۷
- ۱-۱-۱. بیان قرآن..... ۴۹
- ۲-۱-۱-۲. تحریف‌ناپذیری قرآن..... ۵۰
- ۲-۱-۱-۳. خطاناپذیری قرآن..... ۵۲
- ۲-۱-۲. حجیت سنت..... ۵۲
- ۲-۱-۳. حجیت فهم عترت..... ۵۶
- ۲-۱-۳-۱. پارسایی امام..... ۵۷
- ۲-۱-۳-۲. دانایی امام..... ۶۲
- ۲-۱-۴. ادعای حجیت فهم سلف..... ۶۴
- ۲-۲. حجیت عقل..... ۶۵
- ۲-۲-۱. عقل به‌مثابه منبع..... ۶۹
- ۲-۲-۲. عقل به‌مثابه ابزار..... ۷۱
- ۲-۲-۲-۱. اثبات شرع و شارع..... ۷۲
- ۲-۲-۲-۲. تفسیر و تبیین ادله..... ۷۲
- گفتار سوم: فهم سلف..... ۷۵**
۱. شناخت سلف..... ۷۵
- ۱-۱. صحابه..... ۷۵

۸۲	۱-۲. تابعین.....
۸۵	۱-۳. اتباع تابعین.....
۸۶	۲. سلفی‌گری.....
۸۶	۲-۱. اصحاب حدیث.....
۸۷	۲-۲. ابن تیمیه.....
۸۸	۲-۳. سلفیان معاصر.....
۹۰	۳. اعتبار فهم سلف.....
۹۰	۳-۱. خیریت سلف.....
۹۵	۳-۲. مرجعیت سلف.....
۱۰۰	۳-۳. تقلید از صحابه و خلفای راشدین.....
۱۰۵	۴. فاصله‌گیری از فهم عترت <small>علیهم‌السلام</small> .....
۱۰۹	گفتار چهارم: مسیر تطور اعتبار فهم سلف
۱۰۹	۱. عصر صحابه.....
۱۱۲	۲. عصر تابعین.....
۱۱۵	۳. عصر اتباع تابعین.....
۱۱۵	۴. عصر ظهور مذاهب.....
۱۱۶	۵. عصر تقلید از مذاهب.....
۱۱۷	۶. نفی تقلید از مذاهب.....
۱۲۳	نتیجه‌گیری.....
۱۲۵	فصل دوم: نقد برتری فهم سلف.....
۱۲۹	گفتار اول: مبانی برترانگاری فهم سلف.....
۱۲۹	۱. دانش برتر.....
۱۳۱	۱-۱. تردید در اعلمیت سلف.....
۱۳۲	۱-۲. عالم‌نبودن اکثر سلف.....
۱۳۳	۱-۳. تفکیک علمای سلف از غیرعلماء.....
۱۳۳	۱-۴. فقدان ادعای اعلمیت از سوی صحابه.....
۱۳۴	۱-۵. شواهدی بر جهل صحابه.....
۱۳۵	۱-۶. تأملاتی در علم خلفا.....

- ۱۴۰..... ۱-۷. اقرار سلف بر اعلمیت امیر مؤمنان علیه السلام
- ۱۴۲..... ۲. فهم دقیق و ژرف.....
- ۱۴۴..... ۲-۱. تناقض در فهم.....
- ۱۴۶..... ۲-۲. فهم ناقص و غلط.....
- ۱۴۸..... ۲-۳. فهم سطحی سلف.....
- ۱۴۹..... ۲-۴. کتمان فهم.....
- ۱۵۰..... ۲-۵. غفلت و دوری از فهم صائب.....
- ۱۵۲..... ۳. فراگیری از پیامبر صلی الله علیه و آله.....
- ۱۵۵..... ۴. آگاهی از اسباب نزول آیات و اسباب ورود احادیث.....
- ۱۵۸..... ۵. هم‌زبانی با متون دین.....
- ۱۶۱..... **گفتار دوم: منابع فهم سلف.....**
- ۱۶۲..... ۱. قرآن کریم.....
- ۱۶۲..... ۱-۱. ظاهرگرایی.....
- ۱۶۶..... ۱-۲. مخالفت با تأویل.....
- ۱۶۹..... ۱-۳. انکار مجاز.....
- ۱۷۰..... ۲. سنت پیامبر صلی الله علیه و آله.....
- ۱۷۰..... ۲-۱. منع تدوین و نقل حدیث.....
- ۱۷۴..... ۲-۲. تغییر سنت و پدیداری بدعت.....
- ۱۷۶..... ۲-۳. وضع حدیث.....
- ۱۸۳..... ۲-۴. اقبال به حدیث ضعیف.....
- ۱۸۴..... ۲-۵. نقد بر جوامع حدیثی.....
- ۱۸۸..... ۳. مذهب و سنت صحابی.....
- ۱۹۰..... ۳-۱. قول صحابی.....
- ۱۹۴..... ۳-۲. اجماع صحابی.....
- ۱۹۷..... ۳-۲-۱. اجماع شیخین.....
- ۱۹۷..... ۳-۲-۲. اجماع اهل مدینه.....
- ۱۹۹..... ۳-۲-۳. اجماع سکوتی و محصل.....
- ۲۰۰..... ۳-۳. اجتهاد صحابی.....

۲۰۴.....	۳-۳-۱. اجتهادات خلفا
۲۰۵.....	۳-۳-۱-۱. خلیفه اول
۲۰۶.....	۳-۳-۱-۲. خلیفه دوم
۲۱۱.....	۳-۳-۱-۳. خلیفه سوم
۲۱۳.....	۳-۳-۱-۴. معاویه
۲۱۴.....	۳-۳-۲. اختلاف رأی صحابه
۲۱۵.....	۳-۳-۳. پیامدهای اجتهاد صحابه
۲۱۷.....	۴. قول و اجماع تابعی
۲۱۹.....	۵. الهام و خواب
۲۲۱.....	۶. اشعار جاهلی
۲۲۳.....	۷. مراجعه به اهل کتاب
۲۲۵.....	۷-۱. کتب الاحبار
۲۲۷.....	۷-۲. تمیم داری
۲۲۸.....	۷-۳. عبدالله بن سلام
۲۲۸.....	۷-۴. عکرمه بربری
۲۲۹.....	۷-۵. وهب بن منبه
۲۳۱.....	نتیجه گیری
۲۳۳.....	فصل سوم: نقد اعتبار فهم سلف
۲۳۷.....	گفتار اول: رویکرد غیرنقلی
۲۳۷.....	۱. اعتبار با سنجه عدالت صحابی
۲۳۷.....	۱-۱. انگاره اعتباربخشی تمامی صحابه
۲۳۹.....	۱-۲. انگاره نقدناپذیر بودن صحابه
۲۴۴.....	۱-۳. انگاره سکوت در اختلاف های صحابه
۲۴۶.....	۱-۴. تأملاتی در عدالت تمام صحابه
۲۴۷.....	۱-۴-۱. تفاوت در صدق روایت صحابه
۲۴۸.....	۱-۴-۲. اذعان بر خروج برخی از صحابه از عدالت
۲۴۹.....	۱-۴-۳. دیدگاه تفاوت انگاری بین صحابه عادل و غیرعادل
۲۵۰.....	۱-۴-۴. محدودسازی دایره تعریف صحابه

- ۲۵۰..... ۵-۴-۱. اقرار به گناهکار بودن صحابه
- ۲۵۲..... ۶-۴-۱. نفی عصمت‌انگاری صحابه
- ۲۵۳..... ۲. اعتبار مذهب صحابی
- ۲۵۳..... ۱-۲. سنجه حجیت قول صحابی
- ۲۵۸..... ۲-۲. سنجه حجیت اجماع صحابی
- ۲۶۰..... ۳-۲. سنجه حجیت اجتهاد صحابی
- ۲۶۳..... ۳. تعدیل تابعین
- ۲۶۵..... ۴. اعتبار قول و اجماع تابعی
- ۲۶۵..... ۱-۴. حجیت قول تابعی
- ۲۶۷..... ۲-۴. حجیت اجماع تابعی
- ۲۶۸..... ۵. اجماع بر حجیت فهم سلف
- ۲۷۰..... ۶. ارزش‌گذاری سلف صالح
- ۲۷۳..... گفتار دوم: رویکرد نقلی
- ۲۷۳..... ۱. استنادات قرآنی
- ۲۷۳..... ۱-۱. رضایت از صحابه
- ۲۷۳..... ۱-۱-۱. رضایت از همه صحابه
- ۲۷۹..... ۲-۱-۱. رضایت از اهل بیعت رضوان
- ۲۸۱..... ۲-۱. برتری صحابه و همسویی آنان با حق
- ۲۸۲..... ۳-۱. پیروی از صحابه
- ۲۸۲..... ۱-۳-۱. اولی الامر بودن صحابه
- ۲۸۳..... ۲-۳-۱. هدایت‌یافته بودن صحابه
- ۲۸۴..... ۴-۱. عدالت مطلق صحابه
- ۲۸۴..... ۱-۴-۱. امت وسط
- ۲۸۶..... ۲-۴-۱. سبیل مؤمنان
- ۲۸۹..... ۳-۴-۱. متابعت‌کنندگان رسول
- ۲۸۹..... ۲. استنادات روایی
- ۲۹۰..... ۱-۲. نجوم بودن صحابه
- ۲۹۵..... ۲-۲. فرقه ناجیه

۲-۲. اقتدا به صحابه.....	۲۹۶
۲-۳-۱. سنت خلفای راشد.....	۲۹۶
۲-۳-۲. اقتدا به شیخین.....	۳۰۲
۲-۳-۳. پیروی از عایشه.....	۳۰۶
۳. استنادات معارض.....	۳۰۶
نتیجه گیری.....	۳۰۹
جمع بندی و نتیجه گیری نهایی.....	۳۱۱
پیوست های شبکه مفاهیم نقد برتری و حجیت فهم سلف.....	۳۱۷
۱. نمودار شبکه مفهومی فهم معتبر از دین.....	۳۱۹
۲. نمودار شبکه مفهومی فهم سلف.....	۳۲۰
۳. نمودار شبکه مفهومی برترانگاری فهم سلف.....	۳۲۱
۴. نمودار شبکه مفهومی منابع فهم سلف.....	۳۲۲
۵. نمودار شبکه مفهومی نقد اعتبار فهم سلف (رویکرد غیرنقلی).....	۳۲۳
۶. نمودار شبکه مفهومی نقد اعتبار فهم سلف (رویکرد نقلی).....	۳۲۴
منابع.....	۳۲۵
۱. فارسی.....	۳۲۵
۲. عربی.....	۳۲۹
۳. مقالات.....	۳۵۶
فهرست آیات.....	۳۵۹
فهرست روایات.....	۳۶۵
نمایه.....	۳۶۹
نمایه موضوعی.....	۳۸۳

بیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نه‌ایان‌شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف یادشده در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «قرآن‌پژوهی»، «تخصصی علوم انسانی قرآنی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، برای تحقق اهداف زیر فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهات القانی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

یکی از حوزه‌های معرفتی مورد اهتمام خاص در پژوهشگاه، خاصه در گروه‌های پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، «کلام سلفی» است که در این حوزه مبانی معرفتی و آموزه‌های اعتقادی سلفیون بررسی و نقد می‌شود؛ بدیهی است بررسی کلام سلفی از منظر دستگاه کلامی شیعه، بررسی مبانی معرفت‌شناختی، خداشناختی، دین‌شناختی، انسان‌شناختی، راهنماشناختی، فرجام‌شناختی و همچنین درنگ در روش‌های اثبات و دفاع آنان از عقاید دینی خواهد بود.

پژوهش حاضر با عنوان «نقد اعتبار فهم سلف»، تألیف حجت‌الاسلام محمدباقر پورامینی عضو هیئت علمی گروه کلام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، در زمینه نقد کلام سلفی است. ایشان در این اثر ضمن اشاره به مباحثی چون فهم معتبر از دین، فهم سلف اعم از صحابی و تابعی و اتباع تابعی، سیر تطور اعتبار فهم سلف، تلاش می‌کند از یک‌سو به نقد برتری فهم دینی سلف به دلیل کاستی و نقص در معرفت‌پردازد و از دیگر سو بر عدم

حجیت و اعتبار فهم سلف برای دیگران به دلیل فقدان عصمت تأکید نماید. گاهی گذرا بر آثار نویسنده نشان می‌دهد زمینه‌های مطالعاتی ایشان گستره متنوعی را در بر می‌گیرد؛ لیکن نقد و بررسی کلام سلفی نقطه ثقل تحقیقات وی را تشکیل می‌دهد. ایشان افزون بر مقالات علمی، چندین کتاب پژوهشی مانند بنیاد تفکر سلفی، سیر بی‌خردی در مکتب سلفی و تافته جدا بافته (نقد باورهای جریان سلفی وهابی) را در این حوزه منتشر کرده‌اند.

در پایان، از همه اعضای محترم شورای علمی گروه کلام و ارزیابان محترم حجت‌الاسلام والمسلمین آقای محمد صفر جبرئیلی و حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید مهدی علیزاده موسوی و به‌ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده و توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم و از استادان و صاحب‌نظران در خواست می‌شود با ارائه نظرهای ارزنده خود، ضمن کمک به تکمیل این تحقیق ارزشمند، ما را در ارائه آثار برتر دیگر یاری فرمایند.

گروه کلام

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی

مقدمه

۱. بیان مسئله

سلفی‌گری به مثابه یک مکتب اعتقادی، در جهت‌گیری اصحاب حدیث و دیدگاه احمد بن حنبل ریشه دارد و در دو سده اخیر نیز به صورت خاص بر باورهای ابن تیمیه استوار است و سلفی کسی است که بر مذهب سلف بوده، از راه و حرکت سلف صالح زنده در سه قرن نخست در زمینه ایمان و اعتقاد پیروی کند.

سلفیه را می‌توان مجموعه‌ای از مسلمانان به‌شمار آورد که مسیر انتخابی آنان، راهی است که صحابه و تابعین و اتباع آنان در پیروی از کتاب و سنت پیموده‌اند و از این‌رو آنان بر محوریت فهم سلف از دین و اعتبار آن اصرار دارند و خروج از آرای ایشان را روا نمی‌دانند. بدیهی است نقد این تفکر که باور و رفتار جمعی از فعالان امت اسلامی را با خود همسو ساخته، نقطه محوری این تحقیق خواهد بود.

۲. اهمیت و ضرورت موضوع

وقتی از فهم دین از سوی سلف سخن گفته می‌شود، منظور فهم و معرفت سلف از متن دین و تلاش آنان برای کشف نظر شارع است. پیروان مذهب سلف بر این باورند که بهترین فهم در دین و امور اعتقادی به سلف اختصاص دارد و آنان را افرادی فهیم، ژرف‌نگر و حتی اعلم و ارسخ امت اسلام دانسته،

مدعی‌اند صحابه، تابعین و اتباع تابعین، از همه مردم به مقاصد دین آگاه‌ترند و آثاری نیز در فضل و برتری علم سلف بر علم خلف نگاشته‌اند؛ ابن تیمیه (متوفی ۷۲۸ق) نیز سلف را «أعظم عقولاً وأکثر فهوماً» توصیف می‌کند.

سلفیون با اتکا بر برتری فهم سلف، از «حجیت و اعتبار فهم» آنان نیز یاد کرده و پیروی از ایشان را لازم می‌دانند و آن را بزرگ‌ترین حجت پس از قرآن و قول رسول خدا ﷺ می‌شمارند؛ البته جایگاه فهم «صحابه» در نگاه سلفیان در صدر قرار دارد و آنان اقوال و استنباط ایشان را به عنوان «فهم صحیح» از دین تلقی کرده، با صراحت بر «حجیت فهم صحابه» تأکید دارند.

تأکید بر محوریت سلف در فهم دین، بهانه‌ای برای پیشبرد دیدگاه‌های سلفیون است، زیرا آنان شارع را به‌طور بی‌رحمانه‌ای از مقام تعیین نمودن معنای متن و مراد خود کنار گذاشته و فهم سلف و حتی فهم خویش را بر مراد شارع تحمیل می‌کنند.

شبهات رایج در این زمینه عبارت‌اند از:

۱. صحابه و تابعان دارای فهمی تام و دانش درست و عمل شایسته‌اند و باید از آنان پیروی کرد، زیرا فهم آنان، مقیاس حق و باطل بوده و حجت است.
۲. خداوند متعال پیروی‌کنندگان از صحابه را مدح کرده است، پس اگر کسی بی‌آنکه در پی صحت و سقم کلام صحابی باشد، آن را پذیرفته و از او پیروی کند، نزد خداوند مورد ستایش است.
۳. سلف از همه مردم به مقاصد قرآن آگاه‌ترند و آنان در فهم و درک شریعت و گام برداشتن در مسیر آن الگو هستند.
۴. صحابه از دایره جرح و تعدیل دورند، زیرا عمل امت بر عدالت ایشان و قبول روایات آنان بسته شده و قوام دیانت پیروان سلف به آن است.
۵. فهم صحابه شأنی همچون کتاب و سنت داشته و برای همگان حجت است.

این تحقیق با تکیه بر مرجعیت عترت برای فهم دین، به دلیل برخورداری از عصمت و علم الهی، در پی تأکید بر فقدان برتری فهم سلف به لحاظ معرفتی

و نشان دادن عدم حجیت و اعتبار فهم دینی آنان از دیدگاه دانش اصول است و به عبارتی، تلاش می‌شود ادله ارائه‌شده از سوی پیروان سلفی مبنی بر برتری معرفت و فهم سلف نقد گردد و حجیت فهم دینی سلف مردود دانسته شود.

۳. پیشینه تحقیق

محور اصلی اندیشه سلفی بر افکار اهل حدیث و به‌خصوص ابن تیمیه استوار است و ارائه آن، اقبال و ادبار متعددی را در پی داشت. ابن تیمیه در حوزه‌های علمی، عملی و عقیدتی، تأثیرات بسیاری بر جریان‌های سلفی پس از خود گذاشت. تأکید ابن تیمیه بر پیروی از منهج سلف و تأکید بر حجیت آن، سرمشق سلفیانی گردید که بعدها در قالب وهابیت و سپس در پوشش جریان‌های سلفی دیگر، باورها و حتی رفتارهای خود را با او همسو ساختند؛ البته هم‌زمان با ارائه آرای اصحاب حدیث و بنیان‌گذاران و مروجان تفکر سلفی و پس از آن، عالمان اهل سنت و شیعه، به نقد جدی اندیشه‌های ایشان پرداختند.

حجیت فهم غالباً با عنوان حجیت سنت صحابی مورد نقد متفکران قرار داشته و برخی از عالمان اهل سنت، همچون ابو حامد محمد غزالی در ضمن آثار خود به‌خصوص «المستصفی فی علم الاصول»، حجیت فهم صحابی را نفی کرده، منتقد سنت صحابی است. نقد حجیت سنت صحابی در ضمن آثاری چون «الاصول العامه فی الفقه المقارن» از آقای سید محمد تقی حکیم، «الغدیر» از علامه امینی، «ادوار فقه و کیفیت بیان آن، جلد اول» از آقای شیخ محمد ابراهیم جناتی، «حجیت سنة الصحابی؛ دراسة و نقد» از آقای شیخ محسن اراکی، به‌اختصار پرداخته شده است؛ مقاله «آسیب‌شناسی تفسیر سلفیان» از آقای نجارزادگان، مدلل‌سازی و حجیت‌بخشی به تفسیر صحابه و تابعین را مورد نقد قرار داده است؛ از این‌رو پیشینه در دایره‌ای محدودتر، صرفاً ناظر به نقد حجیت سنت صحابی است.

البته در سال‌های اخیر به موازات انتشار آثاری در دفاع از حجیت فهم

سلف همچون «فهم السلف الصالح للنصوص الشرعية؛ حقیقت‌ه و اهمیت‌ه و حجیت‌ه» اثر عبدالله بن عمر دمیجی، نقدهایی مانند «بدعه و جوب فهم السلف» اثر حسن محمد خیر محمد و «حجیه فهم السلف» اثر سعد العجمی منتشر شده است. پایان‌نامه «مبانی فکری سلفیه» از آقای مهدی فرمانیان و همچنین کتاب «بنیاد تفکر سلفی» از نویسنده این تحقیق، به اختصار عنوان شده است. بی‌شک بسط و بررسی این موضوع ضرورتی است که اهمیت تحقیق پیش رو را عیان می‌سازد.

۴. بیان سؤالات تحقیق

پژوهش حاضر در صدد است به این پرسش اساسی پاسخ دهد که بر ادعای برتری فهم سلف از دین و حجیت آن، چه نقدهایی وارد است. بدیهی است ذیل این پرسش اصلی، سؤالات فرعی ذیل نیز عنوان می‌گردد:

۱. مبنای برتری فهم سلف چیست؟
۲. ملاک پیروان سلف در برتری فهم سلف چیست؟
۳. مبنای حجیت و اعتبار فهم سلف چیست؟
۴. آیا می‌توان به فهم سلف صالح استناد کرد؟
۵. با توجه به ویژگی‌های اهل بیت علیهم‌السلام، آیا حجیت و اعتبار فهم آنان بر فهم سلف ترجیح ندارد؟

۵. فرضیه تحقیق

فهم دینی سلف به دلیل کاستی و نقص در معرفت، برتر نیست و به دلیل عدم عصمت برای دیگران معتبر و حجت نمی‌باشد.

۶. نوآوری تحقیق

ارائه ساختار نظام‌مند، تاریخچه و سیر تطور اعتبار فهم سلف، گستره و قلمرو حجیت فهم سلف، نقد «معرفت‌شناختی» فهم سلف اعم از صحابی و

تابعی و نقد «اصولی» فهم سلف که ناظر به عدم حجیت فهم ایشان است، بخشی از نوآوری‌های این نوشتار است.

سلفیون برای فهم دین، خلاف ادعا که خود را مراد متکلمی می‌دانند - رویکردی که امروزه آن را هرمنوتیک روشی می‌نامند - متهم به کنار گذاشتن شارع از مقام تعیین نمودن معنای متن و مراد خود هستند. در این تحقیق ضمن تبیین این موضوع، بر این نکته تأکید می‌شود که پیروان سلف در عمل با نفی متکلم اصلی و غصب جای او و همچنین دوری از عترت به عنوان معتبرترین و صحیح‌ترین مرجع برای دفاع از شارع و بیان مراد متکلم، پریشانی‌های نظری امروزین را پدید آورده‌اند.

۷. سازمان‌دهی تحقیق

در فصل نخست تلاش می‌شود ضمن چهار گفتار، در چهارچوب «کلیات» با تبیین فهم‌پذیری دین، از فهم معتبر دین و ملاک‌های فهم معتبر یاد شود، فهمی که می‌تواند حجت شرعی باشد. سپس سلف به عنوان محور تحقیق، زمینه‌ای است تا ماهیت و جایگاه ایشان بررسی گشته، تاریخچه و سیر تطور اعتبار فهم سلف از سده‌های نخست تا دوره معاصر مورد مطالعه قرار گیرد تا مدخلی برای نقد و بررسی دو فصل «برتری فهم سلف» و «اعتبار فهم سلف» باشد.

فصل دوم، با رویکرد «معرفت‌شناختی» به نقد انگاره برتری و انحصار فهم و معرفت سلف از دین اختصاص دارد و میزان توانایی عقل و دستگاه ادراکی سلف در رسیدن به واقع و مراد شارع را می‌کاود و با تبیین کاستی‌ها و نقص‌های دانش سلف به خصوص صحابه، مبانی برترانگاری فهم سلف نقد شده و منابع اصلی فهم آنان بررسی و نقد می‌گردد.

فصل سوم تحقیق با تکیه بر حجیت و اعتبار که یک مسئله دانش اصولی است، به نقد انگاره حجیت و اعتبار فهم سلف، خاصه صحابه از دین پرداخته شده، ضمن تأمل در ادله نقلی و غیرنقلی، ادعای فهم معتبر سلف، نقد

می‌گردد. عدالت تمامی صحابه در ادله پیروان سلف حاکم است و این نگاه با هدف صائب بودن فهم صحابه و مرجعیت ایشان مورد تأکید ایشان است که دلایل و مجموعه آیات و روایات مورد استناد برای اعتبار فهم سلف بررسی و نقد می‌گردد.

در پایان بر این نکته اذعان می‌گردد که بزرگ‌ترین آسیب معرفتی پیروان سلف، دوری از مرجعیت و فهم عترت علیهم‌السلام به عنوان سرچشمه دانش الهی است که در غالب احکام و مسائل اعتقادی است.

محمدباقر پورامینی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی